

PIOTR LOREK
Wrocław

EWANGELIA IZAJASZA W LIŚCIE DO RZYMIAN

1. Rz 1,1-6 – 2. Rz 1,16-17 – 3. Rz 2,16 – 4. Rz 10,15-16 – 5. Rz 11,28 – 6. Rz 15,16.
19-20 – 7. Rz 16,25

Tematem Listu do Rzymian jest Ewangelia. Taki postulat wynika choćby z obserwacji podstawowych części listu, w tym antycznych składowych epistolarnych, pod kątem użycia w nich rzeczownika εὐαγγέλιον i czasownika εὐαγγελίζω¹. Pojawiają się one na ich początkach i/lub końcach². Takie rozmieszczenie należy uznać za nieprzypadkowe i potraktować jako strukturalny sposób informowania czytelnika o ogólnym przedmiocie rozważań Pawła.

Część listu	Wzmianka o Ewangelii na początku danej części	Wzmianka o Ewangelii na końcu danej części
1,1-7 Wstęp	1,1 εὐαγγέλιον	
1,8-15 Dziękczynienie	1,9 εὐαγγέλιον	1,15 εὐαγγελίζω
1,16–15,33 Część główna	1,16 εὐαγγέλιον	15,16 (εὐαγγέλιον).19 (εὐαγγέλιον).20 (εὐαγγελίζω)
1,16–11,36 Część teologiczna		11,28 εὐαγγέλιον
16,1-27 Zakończenie		16,25 εὐαγγέλιον

W niniejszym opracowaniu chciałbym wskazać na główne źródło refleksji Pawła nad Ewangelią w Liście do Rzymian, jakim — moim zdaniem — jest Księga Izajasza z obecnym w niej wątkiem Ewangelii³ Wydawcy USB3⁴ identyfikują 64

¹ P. LOREK, *Paralelna „dispositio” Listu do Rzymian Apostoła Pawła* (przyjęto do druku w *Classica Wratislaviensia*).

² Oprócz poniższych miejsc terminy εὐαγγέλιον i εὐαγγελίζω padają również w 2,16 (εὐαγγέλιον); 10,15 (εὐαγγελίζω) i 10,16 (εὐαγγέλιον).

³ Por. fragment komentarza do Rz 1,1 autorstwa Kazimierza ROMANIUKA (*List do Rzymian. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz*, Poznań–Warszawa 1978, s. 77): „Przedmiotem dyskusji pozostaje ciągle jeszcze sprawa pochodzenia, a w konsekwencji także znaczenie terminu εὐαγγέλιον, zwłaszcza gdy występuje w liczbie pojedynczej. Rzeczownik ten oznacza przede wszystkim dobrą nowinę, pomyślną wieść. (...) Mało prawdopodobną wydaje się hipoteza — podtrzymywana przez takich uczonych, jak

cytaty starotestamentowe w Liście do Rzymian, z czego najwięcej (14) odnajdują u Izajasza:

List do Rzymian	Księga Izajasza
2,24	52,5 LXX
3,15-17	59,7-8
9,27-28	10,22-23 LXX
9,29	1,9
9,33	8,14; 28,16 LXX
10,11	28,16 LXX
10,15	52,7
10,16	53,1 LXX
10,20	65,1 LXX
10,21	65,2 LXX
11,8	29,10
11,26-27a	59,20-21 LXX
11,27b	27,9 LXX
11,34	40,13 LXX
14,11a	49,18
14,11b	45,23 LXX
15,12	11,10 LXX
15,21	52,15 LXX

Z powyższego zestawienia wyłania się kilka istotnych obserwacji. Pierwsza jest oczywista: Paweł korzysta z całej Księgi Izajasza w całym liście. Ta obserwacja będzie użyteczna w przeprowadzaniu skrótovej egzegezy wybranych fragmentów Rz.

Klostermann, Deissmann, Schneemelcher — według której nowotestamentalne użycie rzeczownika τὸ εὐαγγέλιον pochodziłoby rzekomo z terminologii kultu cesarów, a jeszcze konkretniej miałyby pozostać w związku z inskrypcją z Priene (Azja Mn.), która mówi o przeniknięciu do świata mnóstwa dobrych wieści z dniem narodzin boga cesara. Hipotezie tej przeciwstawia się zdecydowanie — i jak już zauważyliśmy, chyba słusznie — Käsemann. Najbliższy nowotestamentalnego użycia terminu εὐαγγέλιον zdaje się być tekst Iz 60,6. Wielu autorów — wśród nich największy znawca tego problemu P. Stuhl-macher — nie znajduje w ogóle analogii dla Pawłowego użycia rzeczownika τὸ εὐαγγέλιον. Wydaje się, że stanowisko tego rodzaju zbyt minimalizuje rolę wspomnianego przed chwilą tekstu Iz 60,6⁴ Sugestia Romaniuka o Izajaszowych korzeniach Pawłowej Ewangelii wymaga rowinięcia, co też jest przedmiotem obecnego opracowania.

⁴ K. ALAND, M. BLACK, C.M. MARTINI, B.M. METZGER, A. WIKGREN (red.), *The Greek New Testament*, Stuttgart 1983³, s. 899.

Druga — Rz 10,15-16 wskazuje na miejsce, skąd Paweł czerpie inspirację do formułowania Ewangelii. Otóż Rz 10,15, cytując Iz 52,7, używa czasownika εὐαγγελίζω, zaś Rz 10,16, będąc kontynuacją Rz 10,15, nie dość, że powołuje się na Iz 53,1 LXX, a więc na fragment pierwotnie znajdujący się w bliskim sąsiedztwie Iz 52,7, to jeszcze używa rzeczownika εὐαγγέλιον. Oznacza to, że Paweł zdaje się pojmować Ewangelię w kontekście przesłania Izajasza. W tym świetle warto zwrócić uwagę na *passus* Rz 11,26-28. Wersety 26-27 nawiązują do Iz 59,20-21 LXX i Iz 27,9 LXX, zaś następujący po nich werset 28 używa terminu εὐαγγέλιον. Podobną zbieżność można zaobserwować w Rz 15,19-21. Najpierw występuje bezpośrednio odwołanie do głoszenia Ewangelii (werset 19 εὐαγγέλιον; werset 20 εὐαγγελίζω), a następnie w wersecie 21 pojawia się cytat z Iz 52,15 LXX wyraźnie dotyczący Pawłowego głoszenia Ewangelii z poprzednich wersetów.

Powyższe obserwacje zdają się tłumaczyć pierwsze użycie εὐαγγέλιον w liście (1,1) i następujące po nim stwierdzenie, że Ewangelia ta była zapowiedziana „przez proroków w Pismach Świętych”⁵ Chociaż Paweł mówi o prorokach w liczbie mnogiej (τῶν προφητῶν), to jednak zdaje się, że jeśli chodzi o temat Ewangelii, prym wiedzie Izajasz. Taki wniosek wypływa również z samej analizy użycia εὐαγγέλιον i εὐαγγελίζω w LXX:

εὐαγγελίζω	εὐαγγέλιον
1 Sm 31,9	
2 Sm 1,20; 4,10; 18,19.20.26.31	2 Sm 4,10
1 Krl 1, 42	
1 Krm 10, 9	
Ps 39,10; 67,12; 95,2	
PsSal 11,1	
Jl 3,5	
Na 2,1	
Iz 40,9; 52,7; 60,6; 61,1	
Jr 20,15	

Chociaż taki wykaz użycia terminów εὐαγγελίζω oraz εὐαγγέλιον można potraktować jedynie jako introdukcję do omawiania wątku Ewangelii w LXX, to jednak od razu widać, że akcent — przynajmniej jeśli chodzi o lingwistyczne rozmieszczenie — pada, prócz Psalmów i 2 Księgi Samuela, na Deutero i Trito Izajasza. Urywki z Iza-

⁵ Cytaty biblijne według tłumaczenia Biblii Warszawskiej: *Biblia to jest Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, Towarzystwo Biblijne w Polsce, Warszawa 2001.

jasza cytowane w sąsiedztwie Ewangelii w Rz (27,9; 52,7.15; 53,1; 59,20-21) w głównej mierze również wskazują na Księgę Izajasza 40–66. Na to więc miejsce należy wskazywać, poszukując Pawłowych inspiracji w formułowaniu Ewangelii.

Omówienie całego tematu Ewangelii w Liście do Rzymian w świetle przesłania proroków starotestamentowych nie jest przedmiotem niniejszego opracowania. Moim celem jest jedynie skupienie się na tych fragmentach Listu do Rzymian, w których obecne jest bezpośrednie nawiązanie terminologiczne do Ewangelii.

1. Rz 1,1-6

Paweł już na wstępie listu (1,1) wprowadza temat Ewangelii i stwierdza czego ona dotyczy. Problem usprawiedliwienia jako składowa Ewangelii pojawi się dopiero później. Najistotniejsza dla Pawła jest bowiem sama osoba Jezusa Chrystusa, którą w wersecie 3 określa jako oczekiwanego Syna i potomka Dawida. Taką obietnicę można znaleźć między innymi w 2 Sm 7,12-14b (por. 1 Krl 8,17-20), Jr 23,5, czy Ez 34,23-25. Przedmiotem niniejszego artykułu jest jednakże analiza nawiązań do Księgi Izajasza.

Termin $\Delta\alpha\upsilon\acute{\iota}\delta$ u Izajasza pojawia się w 7,2.13; 9,6; 16,5; 22,9.22; 29,1.3; 37,35; 38,5; 55,3. Treść części z tych fragmentów koresponduje z przesłaniem Rz 1,1-6. Wymagają więc one przywołania:

- Iz 7,13-14: „Wtedy Izajasz rzekł: Słuchajcie, domu Dawidowy! Czy mało wam tego, że nużycie ludzi, to jeszcze mojego Boga nużycie? Dlatego sam Pan da wam znak: Oto panna pocznie i porodzi syna, i nazwie go imieniem Immanuel”
- Iz 9,5-6: „Albowiem dziecię narodziło się nam, syn jest nam dany i spocznie władza na jego ramieniu, i nazwą go: Cudowny Doradca, Bóg Mocny, Ojciec Odwieczny, Książę Pokoju. Potężna będzie władza i pokój bez końca na tronie Dawida i w jego królestwie, gdyż utrwali ją i oprze na prawie i sprawiedliwości, odtąd aż na wieki. Dokona tego żarliwość Pana Zastępów”
- Iz 16,4-5: „Wyгнаńcy moabscy niech znajdą u ciebie gościnę, bądź im ochroną przed niszczycielem. Gdy nie stanie ciemność, gdy skończy się zagłada, zniknie z kraju gnębiciel. Wtedy tron będzie utrwalony przez łaskę i zasiądzie na nim w namiocie Dawida sędzia, który będzie dbał o prawo i troszczył się o sprawiedliwość”
- Iz 22,22: „I położę na jego ramieniu klucz domu Dawida, i gdy on otworzy, to nikt nie zamknie, a gdy on zamknie, to nikt nie otworzy”
- Iz 55,3-5: „Nakłońcie swojego ucha i pójďte do mnie, słuchajcie, a ożyje wasza dusza, bo ja chcę zawrzeć z wami wieczne przymierze, z niezłomnymi dowodami łaski okazanej niegdyś Dawidowi! Jak jego ustanowiłem świadkiem dla narodów,

księciem i rozkazodawcą ludów, tak ty wezwiesz naród, którego nie znasz, a narody, które nie znały ciebie, będą śpiesznie podążać do ciebie przez wzgląd na Pana, twój Bóg, i przez wzgląd na Świętego Izraelskiego, gdyż cię wstawił”⁶

Z powyższych fragmentów wyczytać można oczekiwanie na następcę Dawida, który jako król (Syn Boży) wybawi Izraela od jego wrogów i zaprowadzi porządek w państwie. W szczególności warto zwrócić uwagę na ostatni z przytoczonych wyimków. Znajduje się bowiem on w sąsiedztwie tekstów cytowanych przez Pawła w kontekście bezpośredniego nawiązywania do Ewangelii (Iz 52,7.15; 53,1; 59,20-21) i traktuje o nawracaniu się pogańskich narodów. Podobne treści odnajdujemy w Rz 1,5, a następnie w Rz 1,9 i 1,13-15 — fragmentach również odwołujących się do Ewangelii. Paweł traktuje społeczność w Rzymie jako przykład wypełniania się obietnic Izajasz o nawróceniu narodów, jako skutek odnowienia resztki Izraela, którego to nawrócony Paweł sam jest przykładem.

Rz 1,4 wspomina również o ustanowieniu Jezusa Chrystusa Synem Bożym „według ducha uświęcenia” Paweł ma na myśli namaszczenie Jezusa na króla. Idąc tropem Izajasza, należy przywołać Iz 11,1-3 — fragment zawierający podobne wątki ducha i mocy w kontekście namaszczenia potomka Dawida na króla (por. również Ps 2; 18,4-5.24.44-51; 51,12-14):

I wyrośnie różdżka z pnia Isajego, a pęd z jego korzeni wyda owoc. I spocznie na nim Duch Pana; Duch mądrości i rozumu, Duch rady i mocy, Duch poznania i bojaźni Pana. I będzie miał upodobanie w bojaźni Pana. Nie według widzenia swoich oczu będzie sądził ani według słyszenia swoich uszu rozstrzygał.

2. Rz 1,16-17

Na pierwszy plan wyłania się związek między wstydem a Ewangelią w kontekście zbawienia. Takie zestawienie odnajdujemy również u Deutero Izajasza, który zapowiada, że Bóg wybawi Izrael z niewoli babilońskiej poprzez Cyrusa (Iz 45,1nn). To zbawienie, powrót do Ziemi Obiecanej, jest pewne i Izrael, wierząc w nie, nie będzie zawstydzony: „Zbawienie Izraela w Panu, zbawienie wieczne, nie będziecie zawstydzeni ani nie doznacie hańby na wieki wieków” (Iz 45,17). Warto też w tym miejscu zwrócić uwagę na Iz 28,16 LXX, cytowanego w Rz 10,11. Ów tekst łączy w sobie wątki wiary i wstydu, a czyni to właśnie w kontekście zbawienia. Pierwotnie stanowił nadzieję uchronienia się przed nadchodzącym sądem wygnania (por. Iz 28,11), a u Pawła został zinterpretowany chrystologicznie. Wiara w zmartwych-

⁶ Czytelnik wybaczy nadmierne, wydawać by się mogło, cytowanie starotestamentowych ustępów w niniejszym tekście. Pragnę zaznaczyć, że jednym z moich celów jest wykazanie, że Paweł właśnie czytał całe ustępy z Księgi Izajasza i gdy cytował jakies z nich wyjątki w Liście do Rzymian, wciąż pragnął, aby odbiorca miał na uwadze ich oryginalny kontekst, jak i wewnątrz-Izajaszowe powiązania.

wstałego Jezusa Pana (Rz 10,9-11) jest sposobem na zbawienie, czyli, typologicznie mówiąc, na powrót z wygnania.

Starotestamentowy prorok, podobnie jak Paweł w wersecie 16, zestawia ze sobą wiarę i zbawienie. Przekonuje odbiorców, żeby uwierzyli, że tylko Bóg może zbawić Izraela:

Wy jesteście moimi świadkami — mówi Pan — i moimi sługami, których wybrałem, abyście poznali i wierzyli mi, i zrozumieli, że to Ja jestem, że przede mną Boga nie stworzono i po mnie się go nie stworzy. Ja, jedynie ja, jestem Panem, a oprócz mnie nie ma wybawiciela (Iz 43,10-11).

Rz 1,16 łączy ze sobą również zbawienie i ewangelizowanie. Deutero Izajasz czyni podobnie. Mówi o zwiastowaniu radosnej wieści (ewangelizowaniu), o zbawieniu — o końcu wygnania w Babilonie i powrocie na Syjon, a to wszystko w kontekście innych narodów (por. Pawłowego „Greka”):

Jak miłe są na górach nogi tego, który zwiastuje radosną wieść (LXX: εὐαγγελίζω), który ogłasza pokój, który zwiastuje dobro, który ogłasza zbawienie (LXX: σωτηρία), który mówi do Syjonu: Twój Bóg jest królem. Słuchaj! Twój strażnicy podnoszą głos, razem radośnie wykrzykują, bo na własne oczy oglądają, jak Pan wraca na Syjon. Wykrzykujcie! Śpiewajcie radośnie razem, gruzy Jeruzalem, gdyż Pan pociesza swój lud, wykupuje Jeruzalem! Pan obnażył swoje święte ramię na oczach wszystkich narodów i oglądają wszystkie krańce ziemi zbawienie (LXX: σωτηρία) naszego Boga (Iz 52,7-10).

Nie rozwijając zbytnio tematu sprawiedliwości Bożej czy też usprawiedliwienia Bożego, warto przywołać jeden fragment z Deutero Izajasza, w którym można doszukać się związku między wstydem, zbawieniem i sprawiedliwością, a więc wątkami obecnymi w omawianym Rz 1,16-17:

Słuchajcie mnie, wy, którzy znacie sprawiedliwość, ty, ludu, w którego sercu jest zakon! Nie bójcie się lżenia ludzi i nie lękajcie się ich pośmiewiska, bo jak szatę pożre ich mól i jak wełnę pogryzie ich robak; lecz moja sprawiedliwość trwać będzie wiecznie, a moje zbawienie z pokolenia w pokolenie (Iz 51,8-9).

Fragment ten dotyczy nadziei powrotu Izraela na Syjon, czegoś, co autor później nazywa Ewangelią (Iz 52,7). Boża sprawiedliwość w tym urywku wydaje się być rozumiana jako Boża wierność swoim obietnicom o wybawieniu Izraela z Babilonu. Bóg, będąc sprawiedliwym, jest zobowiązany do dotrzymania swojego przyrzeczenia o zbawieniu Izraela. W powrocie na Syjon objawi się Jego sprawiedliwość⁷ Tak rozumiana sprawiedliwość Boża w Rz 1,17 nie jest odosobniona. Zwrot „sprawiedliwość Boża” pojawia się bowiem ponownie w Rz 3,5, w wersecie poprzedzonym cytatem z Psalmu 51,4, traktującym o Bożej sprawiedliwości jako prawdomówności.

⁷ Termin δικαιοσύνη pojawia się w LXX Iz w: 1,21.26; 5,7.16; 9,6; 10,22; 11,5; 16,5; 26,2.9.10; 32,16.17; 33,5.6.15; 38,19; 39,8; 41,2; 42,6; 45,8.13.19.23.24; 46,12.13; 48,1.18; 49,13; 51,5.6.8; 54,14; 56,1; 57,12; 58,2.8; 59,9.14.17; 60,17; 61,3.8.11; 62,1.2; 63,1.7; 64,5. Czasownik δικαιοώ w LXX Iz: 1,17; 5,23; 42,21; 43,9.26; 45,25; 50,8; 53,11.

3. Rz 2,16

Oto kolejny fragment w Liście do Rzymian, w którym Paweł wprost odnosi się do Ewangelii. Trudno jednakże doszukać się w nim jakiegoś wyraźniejszego nawiązania do przesłania Izajasza. Jedynie co można zaobserwować, to fakt, że osiem wersetów później, czyli w Rz 2,24, Paweł przytacza Iz 52,5 LXX, a więc tekst, w którego bezpośrednim oryginalnym sąsiedztwie (Iz 52,7) pada jedno z czterech użyć εὐαγγελίζω u Izajasza. Iz 52,5 jest zresztą cywowany, jak to już wspomniano wcześniej, w Rz 10,15.

4. Rz 10,15-16

Rz 10,15 używa εὐαγγελίζω i cytuje Iz 52,7. W oryginalnym kontekście Iz 52,7 (cytowany powyżej) dotyczy zwiastowania Ewangelii o końcu niewoli babilońskiej i możliwości powrotu z wygnania do ojczystej ziemi. W kolejnym wersecie (Rz 10,16) Paweł używa rzeczownika εὐαγγέλιον i przywołuje LXX Iz 53,1. *Passus* ten stanowi część tzw. Pieśni Sługi (Iz 52,13–53,12). Nawiązanie do Jezusa w Rz 10,14 sugeruje, że Paweł odczytywał Pieśń Sługi chrystologicznie. W pierwotnym usytuowaniu Pieśni Sługi, jeśli wiązać ją z poprzedzającymi treściami z Iz 52, wyłania się obraz niewinnej reszty Izraela / proroka / mesjasza (?) doświadczającej wygnania w Babilonie i spłacającej w ten sposób winę Izraela. Dla Pawła więc Jezus jako reprezentant Izraela, chociaż niewinny, utożsamia się z winnym Izraelem, idzie na wygnanie (umiera) i gładzi jego grzech. Dzięki temu Izrael może powrócić z wygnania — może doświadczyć przebaczenia ze strony Boga, czyli otrzymać zbawienie. Musi jednakże uwierzyć, że ów Jezus rzeczywiście był Chrystusem, który poszedł na wygnanie (spłata win przez śmierć), ale i z tego wygnania powrócił (zmartwychwstanie; por. Rz 10,9).

Jak zaznaczono powyżej, LXX Iz stosuje czasownik εὐαγγελίζω nie tylko we wspomnianym Iz 52,7, ale również w trzech innych fragmentach: w 40,9; 60,6 i 61,1. Należy więc się i im pokrótce przyjrzeć. Iz 40,9 — podobnie jak i Iz 52,7 — używa czasownika εὐαγγελίζω w kontekście słów o końcu niewoli babilońskiej i możliwości powrotu do Izraela:

Wyjdź na górę wysoką, zwiastunie dobrej wieści, Syjonie! Podnieś mocno swój głos, zwiastunie dobrej wieści, Jeruzalem! Podnieś, nie bój się! Mów do miast judzkich: Oto wasz Bóg! Oto Wszchemocny, Pan przychodzi w mocy, jego ramię włada. Oto ci, których sobie zarobił, są z nim, a ci, których wypracował, są przed nim. Jak pasterz będzie pasł swoją trzodę, do swojego naręcza zbierze jagnięta i na swoim łonie będzie je nosił, a kotne będzie prowadził ostrożnie (Iz 40,8-11).

Podobny scenariusz odnajdujemy w Iz 60,6 i 61,1. Oba fragmenty są bowiem zapowiedzią powygnaniowego odnowienia Izraela. Iz 60,6 traktuje o pogańskich narodach zmierzających z darami na odnowiony Syjon i chwających Boga:

Gromady wielbłądów zaroją się, młode wielbłądy Midianitów i Efy, wszyscy przyjdą z Saby; przywiozą złoto i kadzidło, śpiewając pieśni pochwalne na cześć Pana (Iz 60,6).

Iz 61,1 ogłasza po-Babilońskie odnowienie Syjonu, również w kontekście służenia Izraelowi przez inne narody:

Duch Wszechmocnego Pana nade mną, gdyż Pan namaścił mnie, abym zwiastował ubogim dobrą nowinę; posłał mnie, abym opatrzył tych, których serca są skruszone, abym ogłosił jeńcom wyzwolenie, a ślepym przejrzenie, Abym ogłosił rok łaski Pana i dzień pomsty naszego Boga, abym pocieszył wszystkich zasmuconych, Abym dał płaczącym nad Syjonem zawój zamiast popiołu (...) I stawia się obcy, aby paść wasze owce, a cudzoziemcy będą waszymi oraczami i winiarzami (Iz 61,1-3.5).

Z powyższych obserwacji wynika, że dla Pawła podstawowym typologicznym źródłem dla formułowania swojej Ewangelii jest Izajaszowa zapowiedź powrotu Izraela z Babilonu, odnowa Syjonu i przebaczenie grzechu. Każdy z tych wątków wymaga odrębnej analizy. W tym momencie jednak moim zadaniem jest jedynie nakreślenie ogólnych ram interpretacyjnych dla Pawłowej idei Ewangelii.

5. Rz 11,28

W zakończeniu części teologicznej listu Paweł ponownie odwołuje się do εὐαγγέλιον (Rz 11,28). Sam werset nie cytuje Izajasza, jednakże tuż przed nim (11,26-27) i kilka wersetów po nim (11,34) znów pojawiają się wyjątki z Izajasza. Warto wobec tego poświęcić im uwagę. Paweł nawiązuje do LXX Iz 59,20-21 i LXX 27,9 w Rz 11,26-27, żeby przekonać swoich odbiorców o tym, że chociaż Izrael jako naród nie przyjął Ewangelii, to jednak i na niego jest nadzieja. Iz 59,20-21 stanowi część przesłania Izajasza o ostatecznym odnowieniu Syjonu. Wpisuje się więc w Pawłowe rozumienie Ewangelii jako uwolnienie Izraela z niewoli babilońskiej i odbudowę Syjonu:

Przyjdzie jako Odkupiciel dla Syjonu i dla tych, którzy w Jakubie odwrócili się od występku — mówi Pan. Co do mnie zaś, to moje przymierze z nim, jest takie, mówi Pan: Mój duch, który spoczywa na tobie, i moje słowo, które włożyłem w twoje usta, nie zejda z ust twójego potomstwa ani z ust twoich wnuków — mówi Pan — odtąd aż na wieki (Iz 59,20-21).

Podobnie również można odczytywać *passus* z Iz 27,9. Izrael został wygnany z powodu swoich grzechów, ale Bóg ostatecznie przebaczy mu i Izrael powróci do swojej ziemi:

Płosząc i wypędzając ich, rozprawileś się z nimi; swoim gwałtownym podmuchem wygnałeś ich w dniu wiatru wschodniego. Dlatego też tylko tak będzie zmaszana wina Jakuba i wtedy będzie pełny skutek jego rozgrzeszenia, gdy doprowadzi do rozbicia wszystkich kamieni ołtarza, jak się rozbija kamienie wapienne; gdy nie podniosą się już pomniki Astarty ani ołtarze kadzidlane (...) I stanie się w owym dniu, że zatrąbi wielka trąba i przyjdą zaginieni w ziemi asyryjskiej i rozproszeni w ziemi egipskiej, i będą oddawali pokłon Panu na świętej górze w Jeruzalemie (Iz 27,8-9.13).

Widać, że owe dwa wyjątki z Izajasza (59,20-21 i 27,9) łączy wygnanie Izraela oraz nadzieja powrotu i odnowienia ziemi. Stanowią one dla Pawła podstawę pod jego rozumienie Ewangelii. W podobnym świetle należy rozpatrywać użycie LXX Iz 40,13 w Rz 11,34. LXX Iz 40,13 w oryginalnym kontekście pojawia się w pobliżu Iz 40,9, gdzie został użyty czasownik εὐαγγελίζω, a więc w miejscu, gdzie Izajasz głosi Ewangelię o końcu wygnania Izraela w Babilonie. Sam Iz 40,13 ma wskazywać na wielkość Boga w porównaniu z pogańskimi narodami i ich bogami, co implikuje jego zdolność do uwolnienia Izraela.

6. Rz 15,16.19-20

Paweł trzykrotnie (emfaza wieńcząca główną część listu) bezpośrednio nawiązuje do Ewangelii. Podkreśla zwiastowanie jej poganom, po czym, na koniec tej części wywodu, w Rz 15,21 cytuje Iz 52,15 LXX. W oryginalnym kontekście fragment ten dotyczy zbawczego działania Boga wobec swojego Sługi, które dociera do narodów pogańskich. Jeśli rozumieć ten fragment jako zapowiedź uwolnienia resztki Izraela z Babilonu, to wyłania się nam obraz innych narodów, do których dochodzi przesłanie Ewangelii Izajasza o Bogu wyswobadzającym Izraela z wygnania. Owo zbawcze dzieło Boga wobec Izraela, jak widać wyraźniej z innych miejsc Deutero Izajasza, jest również zbawienne dla innych narodów.

7. Rz 16,25

To już ostatni urywek nawiązujący wprost do Ewangelii w liście (εὐαγγέλιον). Stanowi on doksologię końcową i jednocześnie jest treściowo zbieżny ze wstępem do listu (por. zatem komentarze powyżej do 1,1-6). W jego obrębie nie odnajdujemy wyjątku z Izajasza. Nawiązuje on jednakże do Ewangelii obecnej w pismach prorockich (διὰ τε γραφῶν προφητικῶν) i obwieszczonej innym narodom. Takie zaś zestawienie wątków wyraźnie wskazuje na przesłanie Izajasza, jak to też już wynika z analizy wcześniejszych fragmentów.

* * *

Omówione zostały wszystkie wyjątki z Izajasza w Liście do Rzymian, które albo posiadały w swej warstwie językowej czasownik εὐαγγελίζω, albo zostały umieszczone przez Pawła w sąsiedztwie wersetów, w których użył on terminów εὐαγγελίζω i εὐαγγέλιον, albo też które mogły być aluzjami, echami dla tych wersetów. Z powyższej analizy wyłania się nam pewna ogólna obserwacja. Otóż Paweł jest wnikliwym czytelnikiem całej Księgi Izajasza i używa jej przesłania dla formułacji, jak

i eksplikacji swojej Ewangelii. Izajaszowa Ewangelia o wyzwoleniu Izraela z wygnania w Babilonie, o powrocie na Syjon i jego odbudowie, o sprawiedliwym, czyli wiernym swemu słowu, Bogu, który realizuje swoją obietnicę zbawienia Izraela, o Słudze Pańskim, który na wygnaniu odkupuje winę Izraela, o nowym królu Izraela, dzięki któremu ma zapanować ład w państwie, o innych narodach, które wraz z przyjściem zbawienia na Izrael również doświadczają jego skutków, rozbrzmiewa w umyśle Pawła i staje się inspiracją dla interpretacji tego, co według niego Bóg uczynił przez Jezusa, oraz bieżącej relacji między żydami i poganami w rzymskim Kościele.

Isaiah's Gospel in the Letter to Romans

Summary

It may be observed that Apostle Paul explicitly refers to the concept of the Gospel (using a noun εὐαγγέλιον and a verb εὐαγγελίζω) in the Letter to Romans in its strategic rhetorical points (*inter alia* at the beginnings and ends of the ancient epistolary components). This suggests that the theme of the letter is the Gospel. The question arises about the source for Paul's formulation of the Gospel. The article proposes that it comes from the book of Isaiah. The argument is that in the surroundings of the passages in which Paul directly mentions the Gospel one finds quotations from Isaiah, and in one case the quotation from LXX Isaiah itself contains the verb εὐαγγελίζω. Once this compository aspect is noticed, what remains is to interpret Paul's Gospel fragments in the light of the citations from and allusions to Isaiah as well as in the general message of the prophet. The intertextual analysis provides a typological picture of the return of Israel from the exile in Babylon with its various topics, that function as a type for Paul's Gospel. This typological interpretation allows the reader to comprehend the nuances of the presentation of the Gospel in the Letter to Romans more clearly.